

STUDIA MIGRACYJNE  
MIGRATION STUDIES



OŚRODEK BADAŃ NAD MIGRACJAMI  
CENTRE OF MIGRATION RESEARCH

KOMITET BADAŃ NAD MIGRACJAMI PAN

# DEKADA CZŁONKOSTWA POLSKI W UE

## Społeczne skutki emigracji Polaków po 2004 roku

redakcja naukowa

Magdalena Lesińska, Marek Okólski,  
Krystyna Slany, Brygida Solga



Dekada  
członkostwa  
Polski w UE  
Społeczne skutki emigracji  
Polaków po 2004 roku

## Rada Programowa serii „Studia Migracyjne”:

prof. dr hab. Marek Kupiszewski  
dr hab. Sławomir Łodziński, prof. UW  
dr hab. Wojciech Łukowski, prof. UW (przewodniczący)  
prof. dr hab. Dorota Praszałowicz

## W serii „Studia Migracyjne” proponujemy:

Paweł Dąbrowski 2014

***Praca przymusowa cudzoziemców w Polsce.  
Analiza zjawiska w wybranych grupach imigranckich***

Magdalena Lesińska, Marek Okólski (red.) 2013

***Współczesne polskie migracje: strategię – skutki społeczne – reakcja państwa***

Paweł Dąbrowski 2011

***Cudzoziemiec niepożądany w polskim prawie o cudzoziemcach***

Cezary Żołędowski 2010

***Studenci zagraniczni w Polsce.  
Motywy przyjazdu, ocena pobytu, plany na przyszłość***

Agata Górny, Izabela Grabowska-Lusińska, Magdalena Lesińska,  
Marek Okólski (red.) 2010

***Transformacja nieoczywista. Polska jako kraj imigracji***

Ewa Kępińska 2008

***Migracje sezonowe z Polski do Niemiec.  
Mechanizmy rekrutacji, rola rodziny i zróżnicowanie według płci***

Aleksandra Grzymała-Kazłowska, Sławomir Łodziński (red.) 2008  
***Problemy integracji imigrantów. Koncepcje, badania, polityki***

Agata Górny, Piotr Koryś (red.) 2007

***Obywatelstwo wielokrotnego wyboru.  
Interdyscyplinarne ujęcie kwestii podwójnego obywatelstwa w Polsce***

STUDIA MIGRACYJNE  
MIGRATION STUDIES



OŚRODEK BADAŃ NAD MIGRACJAMI  
CENTRE OF MIGRATION RESEARCH

KOMITET BADAŃ NAD MIGRACJAMI PAN

# Dekada członkostwa Polski w UE

## Społeczne skutki emigracji Polaków po 2004 roku

redakcja naukowa

Magdalena Lesińska, Marek Okólski,  
Krystyna Slany, Brygida Solga



Warszawa 2014

Recenzenci

*Dr Aleksandra Grzymała-Kazłowska*

*Dr hab. Maria Zielińska, prof. UZ*

Redaktor prowadzący

*Ewa Wysznińska*

Redakcja i korekta

*Marta Höffner*

Projekt okładki i stron tytułowych

*Jakub Rakusa-Suszczewski*

Skład i łamanie

*Marcin Szcześniak*

ISBN 978-83-235-1619-4 (PDF)

© Copyright by Komitet Badań nad Migracjami PAN, Warszawa 2014

© Copyright by Ośrodek Badań nad Migracjami UW, Warszawa 2014

© Copyright by Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2014

Publikacja dofinansowana przez Komitet Badań nad Migracjami PAN  
oraz Ośrodek Badań nad Migracjami UW

Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego

00-497 Warszawa, ul. Nowy Świat 4

[www.wuw.pl](http://www.wuw.pl)

e-mail: [wuw@uw.edu.pl](mailto:wuw@uw.edu.pl)

Księgarnia internetowa: [www.wuw.pl/ksiegarnia](http://www.wuw.pl/ksiegarnia)

Wydanie 1

---

---

## Spis treści

|                                                                                                                                                                                       |     |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Magdalena Lesińska, Marek Okólski, Krystyna Slany, Brygida Solga, <i>Społeczne skutki emigracji Polaków po 2004 roku – rozważania wstępne</i> .....                                   | 7   |
| Izabela Grabowska, <i>Stan wiedzy w Polsce w zakresie współczesnych migracji zagranicznych, ze szczególnym uwzględnieniem badań migracji poakcesyjnych</i> .....                      | 25  |
| Marta Anacka, Marek Okólski, <i>Migracja z Polski po akcesji do Unii Europejskiej</i> .....                                                                                           | 45  |
| Marta Anacka, Agnieszka Fihel, <i>Migracje powrotne Polaków</i> ...                                                                                                                   | 71  |
| Agnieszka Fihel, Brygida Solga, <i>Demograficzne konsekwencje emigracji poakcesyjnej</i> .....                                                                                        | 87  |
| Jan Brzozowski, Romuald Jończy, Paweł Kaczmarczyk, <i>Ekonomiczne skutki migracji</i> .....                                                                                           | 109 |
| Łukasz Krzyżowski, Krystyna Slany, Magdalena Ślusarczyk, <i>Demograficzne i społeczne aspekty poakcesyjnych migracji rodzin</i> .....                                                 | 141 |
| Izabela Grabowska, Ewa Jaźwińska, <i>Migracje a transfer jawnych i ukrytych komponentów kapitału ludzkiego</i> .....                                                                  | 169 |
| Katarzyna Andrejuk, <i>Wychowywanie Europejczyków? Migracje edukacyjne Polaków do Wielkiej Brytanii w kontekście mobilności międzynarodowej studentów z Polski po 2004 roku</i> ..... | 191 |

|                                                                                                                                                                      |     |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Krystian Heffner, Brygida Solga, <i>Zmieniająca się rola migracji zagranicznych w rozwoju regionów w Polsce</i> .....                                                | 213 |
| Romuald Jończy, Robert Rauziński, Diana Rokita-Poskart, <i>Ekonomiczno-społeczne skutki współczesnych migracji na przykładzie Śląska Opolskiego</i> .....            | 233 |
| Sylwia Urbańska, <i>Regionalne i lokalne konteksty migracji – przypadek Podlasia</i> .....                                                                           | 247 |
| Jan Brzozowski, <i>Skutki regionalne i lokalne migracji – przypadek Małopolski</i> .....                                                                             | 263 |
| Michał P. Garapich, <i>Wpływ poakcesyjnych migracji na polską diaspore – zarys problematyki</i> .....                                                                | 283 |
| Henryk Chałupczak, Grażyna Firlit-Fesnak, Magdalena Lesińska, Brygida Solga, <i>Polityka migracyjna Polski wobec najnowszej emigracji Polaków po 2004 roku</i> ..... | 307 |
| Noty o autorach .....                                                                                                                                                | 331 |

## **Společne skutki emigracji Polaków po 2004 roku – rozważania wstępne**

W chwili gdy oddajemy tę książkę do rąk Czytelnika, poza granicami Polski mieszkają i utrzymują się ponad 2 mln osób, które mają stały adres zameldowania w Polsce i przez państwo polskie są uważane za członków jego populacji. Większość tych ludzi opuściła kraj urodzenia po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej. Najnowsze (z drugiej połowy 2014 roku) doniesienia z Niemiec i Wielkiej Brytanii – głównych krajów docelowych ostatniej fali emigracji z Polski – dowodzą, iż odpływ ludności z Polski trwa nadal, a być może nawet ulega nasileniu. Oprócz wspomnianych rzesz Polaków, którzy mimo długotrwałego zamieszkiwania w innym kraju są zaliczani do ludności Polski, za granicą przebywa również mniej więcej ćwierć miliona osób, które osiedliły się tam po 1 maja 2004 roku, lecz wymeldowały się z polskiego adresu i dlatego formalnie przestały być członkami populacji Polski. Niewątpliwie skala emigracji po akcesji do UE jest więc bardzo duża. Poza wojnami trudno wskazać na okres o podobnej długości, w którym przybrałaby ona tak znaczące rozmiary.

Zjawisko to jest bacznie obserwowane przez polskie społeczeństwo i przyciąga coraz większą uwagę organów państwa. Od samego początku stanowi przedmiot badań naukowych, zarówno w Polsce, jak i za granicą. Intrygujące są przyczyny tego nasilonego odpływu ludności, sposób funkcjonowania i tempo zakorzeniania się Polaków w innych krajach, cechy ludzi opuszczających rodzinne strony, jak również skutki emigracji dla Polski, jej regionów, społeczności lokalnych oraz dla osób migrujących i ich rodzin. Wiele z tych kwestii podejmują autorzy tego tomu. Zanim jednak oddamy im głos, spróbujemy dokonać zwięzłego wprowadzenia.

Emigracja nie jest nowym zjawiskiem w dziejach polskiego społeczeństwa. Pod wpływem głębokich zmian społecznych, w tym

przyśpieszonego wzrostu demograficznego, przybrała masowe rozmiary już w drugiej połowie XIX stulecia. Szczyt odpływu za granicę, wywołanego przez te zmiany, przypadł na pierwsze kilkanaście lat XX wieku. Inne wielkie fale emigracji miały odmienne przyczyny, mianowicie były wymuszone przez obie wojny światowe. Kilka lat po zakończeniu II wojny światowej emigracja z Polski została jednak zredukowana do niewielkich rozmiarów i – gdyby pominąć nieliczne epizody wyłamujące się z tej prawidłowości – utrzymywała się na stosunkowo nieznanym poziomie do 1980 roku. W odróżnieniu od większości krajów położonych w zachodniej części Europy osłabienie emigracji w tym okresie nie było konsekwencją wyczerpywania się potencjału migracyjnego populacji, ale wynikało ze ścisłej kontroli i reglamentowania wyjazdów obywateli za granicę przez państwo lub z trudności wyjazdu czy osiedlenia się w atrakcyjnych krajach docelowych. W latach 80. XX wieku zarówno osłabły ograniczenia swobody podróżowania za granicę stosowane przez władze PRL, jak i zmniejszyły się przeszkody w docieraniu na Zachód. Okazało się wówczas, że nadal wielu Polaków było skłonnych do emigracji. Szacunki wielkości odpływu ludności za granicę w tym dziesięcioleciu mówią o ponad milionie emigrantów. Przytłaczająca większość z nich mogła osiedlić się za granicą jedynie dzięki specyficznym regulacjom stworzonym przez kraje przyjmujące, takim jak: liberalne zasady przyznawania statusu wysiedleńca (w RFN), statusu uchodźcy, czy też pobytu tolerowanego oraz tworzenie dla uciekinierów obozów przejściowych, w których mogli oni ubiegać się o wizy imigracyjne do krajów zamorskich.

Zmiany polityczne w Polsce w 1989 roku i powrót na łono wspólnoty państw demokratycznych oznaczały także usunięcie wszelkich trudności w wyjazdach za granicę. Po latach stygmatyzowania emigracji przez aparat propagandowy państwa na osiedlaniu się Polaków za granicą przestało ciążyć odium „zdrady” czy „ucieczki”. Jednakże, mimo trwałego zniesienia wobec obywateli Polski obowiązku wizowego przez większość państw atrakcyjnych dla potencjalnych emigrantów, nie nastąpiła „eksplozja emigracyjna”. Zostały bowiem zaniechane preferencyjne praktyki w traktowaniu imigrantów z Polski, stosowane w latach 80. XX wieku w RFN, USA, Kanadzie i kilku innych krajach, jednocześnie Polacy nie uzyskali w tych państwach prawa do swobodnego zamieszkiwania, poszukiwania pracy czy podejmowania samodzielnej działalności gospodarczej. Nasiliły się wówczas migracje

czasowe o charakterze cyrkulacyjnym, które przybierały postać migracji niepełnej. Zjawisko to polegało na wykorzystaniu łatwości przekraczania granic i dostosowaniu się do dostępnych możliwości uzyskiwania dochodów w zamożniejszych krajach położonych na zachód od Polski. Zarabkowano na różne sposoby – uprawiając drobny handel, podejmując prace okazjonalne lub sezonowe albo zatrudniając się w „szarej strefie”. Stosunkowo niskie wynagrodzenia zagraniczne po transferze do Polski nabierały realnie wysokiej wartości ze względu na korzystne różnice w kosztach utrzymania. Pozwalały na poprawę warunków życia członków rodziny w Polsce, ale nie dawały im możliwości osiedlenia się w kraju, w którym te dochody uzyskiwano. Migracja niepełna stała się podstawową formą mobilności zagranicznej ludności Polski, zastępując w dużym stopniu emigrację. Mieszkańcom kilku regionów – zwłaszcza z uwagi na długie tradycje migrowania – w sposób szczególny udało się wykształcić szerokie i prężnie działające sieci migracyjne, które ułatwiały podejmowanie decyzji o wyjeździe i w efekcie spowodowały, że skala migracji była w tych regionach wyraźnie większa niż w innych.

Warunki te zmieniły się zasadniczo z chwilą wstąpienia Polski do UE, które poprzedzone było procesem stopniowej integracji z instytucjami świata zachodniego, nasileniem wymiany gospodarczej z krajami Europy Zachodniej, a także głębokimi zmianami wewnętrznymi w Polsce. Spośród tych przemian wewnętrznych, spowodowanych przez transformację ustrojową i ważnych dla zrozumienia mechanizmów migracji, warto wymienić – z jednej strony – ograniczenie opiekuńczości państwa i sprywatyzowanie znacznej części majątku produkcyjnego, rozwój indywidualnej przedsiębiorczości, a zarazem ukształtowanie się „trudnego” rynku pracy, z wysokim bezrobociem o charakterze strukturalnym i niewielką mobilnością zatrudnionych wewnątrz kraju, z drugiej zaś – duże zmiany o charakterze formacyjnym wśród młodego pokolenia, związane z oddziaływaniem globalnej rewolucji informacyjnej i globalnych treści kulturowych, wzrostem aspiracji edukacyjnych (oraz poziomu wykształcenia) i konsumpcyjnych, a także z doświadczaniem trudności w rozpoczynaniu samodzielnego dorosłego życia.

Polska rozpoczynała swój pełnoprawny udział we wspólnotach europejskich w sytuacji wyraźnego ożywienia gospodarczego w kraju, potwierdzonego malejącym bezrobociem. Jednak już kilka lat wcześniej bardziej przedsiębiorczy i skłonni do ryzyka Polacy lokowali się w gospodarce zamożnych krajów UE jako samozatrudnieni lub

przedsiębiorcy, a dziesiątki tysięcy innych z powodzeniem znajdowały zatrudnienie w szarej strefie lub przyjeżdżały wykonywać prace sezonowe, co często było uregulowane dwustronnymi umowami między państwowymi. Wydawało się, że wstąpienie do UE nie wywoła silnego wzmożenia migracji pracowniczej z Polski, nie mówiąc o masowym osiedlaniu się Polaków za granicą. Potwierdzało to wiele prognoz opracowanych w szanowanych instytucjach europejskich. Przewidywano w nich, co najwyżej, chwilowe nasilenie napływu obywateli nowych państw członkowskich, głównie o charakterze krótkotrwałym, eksploracyjnym. Rząd brytyjski, który starannie przeanalizował skutki polskiej akcesji dla gospodarki Zjednoczonego Królestwa, ocenił, że ze wszystkich nowo wstępujących do UE krajów przybędzie w sumie kilkadziesiąt tysięcy ludzi. Dało to asumpt do podjęcia decyzji o otwarciu własnego rynku pracy bez możliwości do zastosowania ochronnego okresu przejściowego. Na podobny krok nie odważył się wówczas żaden inny duży kraj Wspólnoty Europejskiej.

Stało się jednak inaczej, jak wynika z oceny przytoczonej na samym wstępie. Tylko z Polski wyjechały zrazu dziesiątki tysięcy, a w sumie w pierwszych kilku latach setki tysięcy ludzi. Głównie do jednego z najodleglejszych i wcześniej stosunkowo rzadko penetrowanych przez polskich migrantów zarobkowych krajów UE – Wielkiej Brytanii. Liczba wyjazdów z Polski w ciągu pierwszych kilkunastu miesięcy po 1 maja 2004 roku rosła niezwykle szybko. Migracje zdawały się przybierać rozmiary exodusu, a polskie media (w latach 2006 i 2007), powołując się na rzekomych ekspertów, podawały liczby emigrantów w przedziale od 2 do 4 mln (znacznie przesadzone). Po kilku latach od wstąpienia do UE okazało się, że poakcesyjny odpływ ludności, który wcześniej miał przeważnie formę cyrkulacyjną (głównie migracji niepełnej), zmienia się w emigrację, czyli długotrwałe przebywanie za granicą, mimo że w kraju ojczystym zachodziły pomyślnie zjawiska ekonomiczne, m.in. nadal zmniejszało się bezrobocie, w wielu sektorach rosło zatrudnienie, a także następował wzrost wynagrodzeń. Co więcej, choć na arenie międzynarodowej Polska była doceniana za sukcesy gospodarcze, to dla migrantów nie stały się one wystarczającą zachętą do powrotu do kraju, i to nawet w czasie recesji w miejscach ich pobytu.

Dzięki procesowi integracji z UE migracje Polaków znalazły się jednocześnie w centrum procesu globalizacji, którego konsekwencją są ważne zmiany społeczne, ekonomiczne, polityczne i kulturowe.

Jedną z cech globalizacji jest kompresja świata, wyrażająca się m.in. w ułatwionym przemieszczaniu się ludzi, osłabieniu przeszkód administracyjnych oraz niwelowaniu dystansów za sprawą coraz lepszych możliwości transportowych i komunikacyjnych. Z perspektywy globalnego wymiaru migracji nasilająca się mobilność międzynarodowa ludności stanowi nie tylko wyzwanie dla Polski, ale też szansę na spełnienie indywidualnych celów życiowych Polaków w światowej i europejskiej przestrzeni. Ich migracje wpisują się zatem w globalne trendy międzynarodowych przemieszczeń o niespotykanej dotąd intensywności. Wyraźnie uwidacznia się fenomen tzw. migracji płynnych, których cechą jest nieprzewidywalność, bycie „tu i tam” oraz celowe niezamykanie sobie żadnych opcji przez osobę migrującą. Młodzi Polacy stają się coraz bardziej mobilni, wielokulturowi, a przebywając za granicą, potrafią budować więzi polityczne, ekonomiczne, społeczne i kulturowe – zarówno z krajem napływu, jak i z krajem pochodzenia. Współcześni migranci identyfikują się nie tylko z krajem, z którego pochodzą, ale także z krajem, w którym zamieszkują. Oznacza to, że integrują się zarówno ze sferą instytucjonalną oraz społeczną miejsca napływu, z jego wzorami i regułami życia, jak i z krajem pochodzenia, poprzez budowanie sieci powiązań społecznych, kulturowych i ekonomicznych, które mają duży wpływ na środowisko lokalne i jego gospodarkę.

Polscy „migranci poakcesyjni” okazali się zbiorowością różnorodną i dynamiczną. Otwarty dla nowych państw członkowskich brytyjski rynek pracy, charakteryzujący się dużą liczbą wolnych miejsc pracy, przyciągnął wielu młodych, stosunkowo dobrze wykształconych Polaków. W pierwszych kilku latach po akcesji w przeważającej mierze byli to mężczyźni, często pochodzący z małych miast i wsi, z regionów, których mieszkańcy we wcześniejszym okresie mieli stosunkowo niewielki udział w migracjach zagranicznych. Wielu młodych ludzi wyjeżdżało do Wielkiej Brytanii, Irlandii i innych krajów wkrótce po zdobyciu formalnego wykształcenia (lub nawet w trakcie edukacji) i często nie próbowali oni szczęścia na krajowym rynku pracy.

Oprócz młodych mężczyzn, najczęściej absolwentów techników, ale często również wyższych uczelni, migracje były podejmowane przez ludzi starszych, w wieku 30–50 lat, wśród których przeważali absolwenci zasadniczych szkół zawodowych. Wielu z nich kontynuowało strategię zapoczątkowaną przed wstąpieniem Polski do UE, a nawet przed

transformacją ustrojową. Ich najważniejszymi krajami docelowymi były przede wszystkim Niemcy, a także Holandia, Włochy i Norwegia.

W migracjach zagranicznych uwidoczniła się również silna obecność kobiet, które coraz częściej migrowały z przyczyn indywidualnych, a nie tylko rodzinnych, samodzielnie podejmując przy tym decyzję o wyjeździe za granicę. Po kilku latach wśród migrantów z Polski z większą częstością zaczęły pojawiać się właśnie kobiety oraz dzieci. Migracje sprzyjały wyłonieniu się rodzin transnarodowych oraz podejmowaniu decyzji o pozostaniu za granicą i łączeniu członków rodziny. Okazało się, że specyfika życia poza granicami Polski pozytywnie wpływa na formowanie związków i podejmowanie decyzji prokreacyjnych. Polskie emigrantki rodziły i rodzą coraz więcej dzieci za granicą. Tam bowiem właśnie trwa nasilający się proces budowania nowych związków lub łączenia członków istniejących rodzin.

W niniejszym tomie Czytelnik znajdzie głębszą analizę przyczyn fenomenu wielkiej emigracji poakcesyjnej oraz opis dynamiki i zróżnicowania tego zjawiska ze względu na obszary pochodzenia migrujących, ich cechy społeczno-demograficzne oraz miejsca docelowe, do których kierował się strumień polskich migrantów. Jednak najwięcej miejsca poświęcono w nim skutkom tego zjawiska dla polskiego społeczeństwa, postrzeganym z kilku perspektyw – demograficznej, ekonomicznej i społeczno-kulturowej. W debacie publicznej ujawniają się negatywne i pozytywne stanowiska wobec migracji, ale niejednokrotnie uderzają opinie, które mają charakter „paniki społecznej”, wskazujące na dalekosiężne skutki trwałego odpływu ponad miliona osób, przeważnie stosunkowo młodych i dobrze wykształconych. Bez wątpienia, konsekwencje migracji poakcesyjnych są zjawiskiem niezwykle złożonym i zróżnicowanym, trudnym do jednoznacznego ustalenia, ale wpisującym się w dynamikę przemian ponowoczesnego świata.

Demograficzne konsekwencje poakcesyjnych migracji były chyba najczęściej podnoszone w debatach społecznych i politycznych, a potęga liczb i faktów oddziaływała ze zdwojoną siłą na opinie i zachowania Polaków. Masowy odpływ ludzi z Polski, zwłaszcza w sytuacji, gdy przyrost naturalny bliski jest zeru, budzi zrozumiały niepokój opinii społecznej. Ogromne przemieszczenia ludności zbiegają się przecież w czasie z niezwykle niskim przyrostem naturalnym, spowodowanym niską – zarówno w perspektywie historycznej, jak i w skali międzynarodowej – rozrodnością, daleką od poziomu zapewniającego zastępowanie

liczebne generacji rodziców przez generacje ich potomstwa. Dostępne szacunki, przy przyjęciu założenia, że emigranci nie powrócą do kraju, wskazują na możliwy dalszy spadek urodzeń o mniej więcej 10%. Odpływ osób młodych oraz zmniejszenie strumienia urodzeń pogłębią proces depopulacji i starzenia się populacji Polski, w perspektywie długofalowej wpłyną też na wielkość podaży siły roboczej, a przede wszystkim na zdolność finansów publicznych do zaspokojenia potrzeb ludzi w podeszłym wieku i do wprowadzenia zmiany w systemach zabezpieczeń społecznych (głównie emerytalnych). W przypadku braku znaczących powrotów do kraju emigracja wywoła w niedalekiej przyszłości nie tylko swego rodzaju „wyrwę pokoleniową”, obejmującą osoby urodzone na przełomie lat 70. i 80. XX wieku, ale również pociągnie za sobą trwały ubytek demograficzny wśród nadchodzących pokoleń. W kontekście zagadnień demograficznych podnoszona jest więc kwestia powrotów do kraju i odzyskiwania utraconych zasobów ludzkich. Ostatnie lata pokazują jednak, że strumień migracji powrotnych słabnie i wydaje się, że wśród emigrantów coraz częstsze są strategie ukierunkowane na osiedlenie się za granicą. Możliwości wykorzystania powracających emigrantów jako czynnika odmładzającego strukturę populacji kraju lub osłabiającego jej starzenie stają się zatem coraz mniejsze.

Migracje są też wyzwaniem w obszarze realizacji tradycyjnie określonych norm i wartości łączących się z troską o ludzi starszych i opieką nad nimi. Owe normy i wartości nakazują wypełnianie tych powinności i zobowiązań dzieciom lub bliskim członkom rodziny, zwłaszcza kobietom. Jednak w obliczu masowych migracji młodych ludzi uwidacznia się syndrom „deficytu” opieki dzieci nad starzejącymi się rodzicami, co zmusza państwo do szukania nowych rozwiązań w tym zakresie i przesunięcia ważnego wyzwania ze sfery prywatnej w sferę polityk publicznych.

W debatach równie często jak demograficzne konsekwencje migracji poruszane są także konsekwencje ekonomiczne. W perspektywie krótkookresowej, z jednej strony, wskazuje się na doraźne rozładowanie „ciśnienia populacyjnego”, spowodowanego wchodzeniem na rynek pracy licznych młodych roczników, i w efekcie na obniżenie stopy bezrobocia, swobodny transfer absolwentów z sektora edukacyjnego na rynek pracy i ich aktywizację zawodową. Z drugiej zaś strony często podnosi się koszty deprecjacji kwalifikacji zawodowych polskich pracowników i zmarnowanych inwestycji edukacyjnych w związku

z podejmowaniem przez nich za granicą pracy poniżej wyuczonych kwalifikacji. W długim okresie akcentowana jest z kolei możliwość utraty poważnych zasobów siły roboczej, o ile nie zwiększy się skala powrotów.

Uwaga badaczy i różnych kręgów społecznych ogniskuje się również na wpływie migracji na zarobki w poszczególnych sektorach gospodarki oraz na oddziaływaniu zagranicznych transferów ekonomicznych na rozwój gospodarstw domowych, podniesienie poziomu życia rodzin, społeczności lokalnych, regionów oraz całego kraju. Roczna kwota pieniędzy przesyłanych do Polski przez migrantów w niewielkim jednak stopniu przekracza 1% PKB. Mimo stosunkowo dużego napływu tych środków do rodzin migrantów i niektórych skupisk ludności ich wpływ na rozwój gospodarczy w Polsce jest ograniczony. W dużym stopniu wynika to też z przeważnie konsumpcyjnego, a nie inwestycyjnego charakteru ich przeznaczenia. Niemniej analizy regionalne tych kwestii pokazują, że na niektórych obszarach wpływ pieniędzy migracyjnych na rozwój w skali mikro oraz w układach regionalnych może być znaczący. Jakkolwiek zbilansowanie skutków migracji jest trudne, to właśnie na poziomie regionalnym i lokalnym stwierdza się także, że negatywne efekty migracji często przeważają nad pozytywnymi, zwłaszcza w perspektywie długoterminowej.

Migracje poakcesyjne silnie oddziałują też na sferę społeczno-kulturową, która dotyczy całej gamy zachowań, praktyk, norm i wartości Polaków, tak w kraju, jak i poza jego granicami (np. wpływ diaspory na rozwiązania formalno-prawne w Polsce). Oddziaływanie w tej sferze zmienia się na tyle dynamicznie, że jego pełny opis i wyjaśnienie wymagają ciągłej obserwacji i systematycznych badań, rozpoznawać bowiem należy nie tylko obiektywne, ale też subiektywne skutki przemieszczeń, które znajdują odzwierciedlenie w doświadczeniach, przeżyciach czy powstawaniu nowych wzorów zachowań. Na specjalną uwagę zasługują zwłaszcza te konsekwencje migracji, które przejawiają się w sferze życia rodzinnego, intymnego oraz w obszarze konstruowania nowych wzorów funkcjonowania rodzin ponad granicami. Intensywne migracje zmieniają obraz względnie homogenicznej polskiej rodziny, jej formy i treści życia rodzinnego. Wpływają, co już zasygnalizowano, na pojawienie się fenomenu rodzin transnarodowych i związanych z tym nowych praktyk rodzinnych. Migracja, zwłaszcza czasowa, stała się sposobem na życie, w którym okresy „bycia razem” przeplatają

się ze znacznie dłuższymi okresami „bycia osobno”. Uwidoczniły się w związku z tym nowe wyzwania łączące się z funkcjonowaniem takich rodzin, pełnionymi w nich rolami rodzinnymi, organizacją opieki nad dziećmi i starszymi rodzicami oraz problemami emocjonalnymi i edukacyjnymi dzieci z rodzin migranckich. Wzrost udziału kobiet w migracjach zintensyfikował dyskusję na temat rodzin transnarodowych i ról rodzinnych tradycyjnie przypisanych kobietom. Mimo ogromnego wysiłku, jaki migrujące kobiety wkładają w utrzymanie ekonomiczne rodziny, zarządzanie nią i kierowanie, sprawowanie opieki nad członkami rodziny (często „na odległość”), ich migracje zostają uwikłane w obciążający je dyskurs emocjonalno-normatywny.

W toczących się dyskusjach o konsekwencjach migracji na uwagę zasługuje zagadnienie wykorzystywania w kraju tzw. kapitału migracyjnego osób powracających. Kapitał ten rozumie się jako kwalifikacje, umiejętności i kompetencje nabyte przez migrantów za granicą, a następnie transferowane do Polski i w niej pożytkowane. Warto zaznaczyć, że oprócz negatywnych ustaleń dotyczących korzystania z bogactwa doświadczeń migrantów (np. trudności w znalezieniu pracy po powrocie do kraju) wskazuje się, iż dzięki transferowi kapitału migracyjnego wykuwany jest sukces osobisty i zawodowy (np. założenie firmy) lub pojawiają się korzystne zmiany w praktykach społecznych i kulturowych (np. nieskrępowany kontakt z instytucjami, posługiwanie się językiem obcym, otwarte relacje z innymi).

Konsekwencje poakcesyjnego odpływu ludności przejawiają się również silnie w perspektywie lokalnej i regionalnej. Po wstąpieniu Polski do UE zaszły istotne przekształcenia w przestrzennym wymiarze tego procesu. Do województw, które charakteryzowały się ugruntowaną tradycją odpływu migracyjnego i dobrze rozwiniętymi sieciami powiązań migracyjnych, dołączyły regiony, gdzie do tej pory wyjazdy za granicę były stosunkowo rzadkie. Tym samym migracje stały się istotnym czynnikiem rozwoju w coraz większej liczbie polskich regionów.

Nowego znaczenia nabiera zatem także regionalny kontekst procesów migracyjnych oraz tworzenie polityki migracyjnej kraju, która powinna uwzględniać regionalne uwarunkowania tych procesów. Fala wyjazdów za granicę, będąca konsekwencją wejścia do UE, stała się kluczowym czynnikiem wpływającym na dynamiczny rozwój polityki migracyjnej w Polsce. Konieczność dostosowania prawa i systemu instytucjonalnego do wymogów unijnych, ale przede wszystkim realia,

czyli masowy odpływ ludności, sprawiły, że politycy oraz przedstawiciele administracji centralnej i regionalnej zainteresowali się problematyką migracji. Świadczą o tym szeroki dyskurs medialny i publiczny na temat migracji poakcesyjnej i jej konsekwencji oraz silne akcenty migracyjne w kolejnych kampaniach wyborczych i programach partii politycznych. Uznanie migracji za znaczący temat w sferze politycznej nasiliło się jeszcze w okresie recesji gospodarczej w większości krajów UE i oczekiwanych powrotów migrantów do Polski. Dowodzą tego liczne dokumenty rządowe i specjalny program adresowany do rodaków za granicą, planujących powrót do ojczyzny. Jedną z pośrednich, ale bez wątpienia ważnych konsekwencji emigracji Polaków i rosnącego zapotrzebowania na pracę w określonych sektorach (jak rolnictwo czy budownictwo) stała się liberalizacja przepisów dotyczących przyjazdu cudzoziemców i ich funkcjonowania na krajowym rynku pracy.

Niniejsza monografia w pewien sposób nawiązuje do dyskusji na temat tzw. dylematu akcesyjnego, w której rozważa się, czy migracje poakcesyjne – poprzez odpływ nadwyżki siły roboczej, a następnie będące ich efektem migracje powrotne – są czynnikiem umożliwiającym modernizację kraju, czy raczej ograniczającym konieczne reformy na skutek utraty kapitału ludzkiego. Ustalenie tego jest ważne zarówno z poznawczego, jak i praktycznego punktu widzenia, a więc podejmowania odpowiednich działań w odpowiedzi na powstałe w wyniku odpływu ludności nowe zjawiska i problemy. Dylemat ten odnieść można do dwóch konkurencyjnych hipotez, które w syntetyczny sposób opisują przyczyny i skutki migracji poakcesyjnych.

Pierwszą z nich jest hipoteza „migracji rozgęszczającej”, zgodnie z którą obecna fala migracji poakcesyjnych daje szanse na korzystne zmiany w alokacji zasobów pracy w polskiej gospodarce. Dzięki niej ma się dokonać przemieszczenie ludności z obszarów peryferyjnych, o relatywnym niedoborze kapitału finansowego i nadwyżce siły roboczej, na obszary zasobne w kapitał i wykazujące wysokie zapotrzebowanie na dodatkowych pracowników. Następująca po emigracji fala migracji powrotnych będzie się wiązała ze zmianą alokacji siły roboczej w stosunku do okresu sprzed odpływu, tzn. migranci powrócą do kraju, ale do innych miejsc niż te, z których wyjechali. Będą to obszary cechujące się dynamicznym rozwojem i pojemnym rynkiem pracy. Należy także oczekiwać, że powracający będą dysponowali dodatkowymi kompetencjami kulturowymi, a także nabytym w kraju emigracji kapitałem

fizycznym i społecznym, który wykorzystają z korzyścią dla polskiej gospodarki. Ostatecznie warunkiem koniecznym do uzyskania efektu modernizacyjnego w wyniku migracji rozgęszczającej będzie jednak wprowadzenie korzystnych polityk publicznych, które powinny być efektywnie realizowane w przestrzeni „uwolnionej” dzięki odpływowi nadwyżek siły roboczej.

Drugą jest hipoteza „pętli pułapki migracyjnej”, zgodnie z którą młodzi emigranci, nie mogąc realizować swoich aspiracji zawodowych i społecznych w kraju, niejako zostali zmuszeni do wyjazdu zarobkowego za granicę. Jednak za granicą nierzadko również mają problem ze zdobyciem pracy odpowiadającej ich kwalifikacjom, dobrze opłacanej i w pełni satysfakcjonującej. W związku z tym często decydują się na migrację powrotną, szczególnie w okresie dekonjunkury gospodarczej w krajach, do których uprzednio wyemigrowali. Niemniej wykonywanie w czasie długiego pobytu za granicą pracy poniżej kwalifikacji lub niezwiązanej z posiadanym wykształceniem sprawia, że mają kłopoty z powtórnią integracją na krajowym rynku pracy. Co za tym idzie, część powracających do kraju młodych Polaków nie widzi dla siebie perspektyw rozwoju i ponownie wyjeżdża lub zamierza wyjechać. Tym samym osoby te znajdują się w swoistej „pętli pułapki migracyjnej” – bez szans na satysfakcjonującą pracę w kraju są skazane na pracę poniżej kwalifikacji za granicą.

Ukazanie różnorodności i złożoności konsekwencji najnowszych migracji Polaków dla społeczeństwa było celem przyświecającym pracom nad raportem Komitetu Badań nad Migracjami Polskiej Akademii Nauk. Adresatami tego dokumentu były instytucje i organizacje, które w sposób aktywny i innowacyjny mogą wpływać na ograniczanie negatywnych skutków migracji i powiększanie płynących z nich korzyści, rozwiązywanie problemów wynikających z dużej skali migracji oraz konstruowanie polityki odpowiadającej potrzebom kraju i aspiracjom życiowym Polaków. Raport zatytułowany *Społeczne skutki poakcesyjnych migracji ludności Polski*, ogłoszony w czerwcu 2014 roku, został opracowany przez grono wybitnych polskich znawców problematyki migracyjnej, a jego podłożem były szczegółowe ekspertyzy, których pokłosiem jest większość rozdziałów zamieszczonych w niniejszej publikacji.

Monografia ta jest zbiorem tekstów, których autorzy odnoszą się do wiodącego tematu, czyli wpływu fali migracji Polaków po 2004 roku na polskie państwo i społeczeństwo, z perspektywy różnych dyscyplin

naukowych. W szczególności celem nadrzędnym stawianym sobie przez autorów jest identyfikacja wielowymiarowych skutków poakcesyjnych migracji zagranicznych, w tym konsekwencji demograficznych, ekonomicznych, społecznych i kulturowych, które można obserwować na poziomie krajowym, regionalnym oraz lokalnym.

W tekście otwierającym monografię Izabela Grabowska dokonuje przeglądu **stanu wiedzy w Polsce w zakresie współczesnych migracji zagranicznych, ze szczególnym uwzględnieniem badań migracji poakcesyjnych**. Autorka najpierw określa obszar dotychczas podejmowanych badań i studiów migracyjnych, a następnie przedstawia stan wiedzy o badaniach nad migracjami w Polsce, odnosząc się także do analiz europejskich i globalnych. W tekście zwraca także uwagę na wyzwania stojące przed badaniami migracyjnymi w Polsce i szanse ich powodzenia w relacji do bieżących dyskursów naukowych.

Marta Anacka i Marek Okólski w tekście *Migracja z Polski po akcesji do Unii Europejskiej* analizują zróżnicowane uwarunkowania migracji w okresie poakcesyjnym w kontekście określonych przemian politycznych, instytucjonalnych, zjawisk w sferach społecznej i ekonomicznej. Dane dotyczące skali migracji z Polski autorzy oparli na wynikach spisów powszechnych ludności (z 2002 i 2011 roku), Badań Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL), szacunkach Głównego Urzędu Statystycznego oraz podstawowych źródłach pochodzących z krajów docelowych. Autorzy zwracają ponadto uwagę na fundamentalną zmianę, jaka w okresie poakcesyjnym dokonała się w geografii polskich migracji – w odniesieniu zarówno do krajów docelowych, jak i regionów pochodzenia emigrantów w Polsce. Charakteryzują również formy migracji Polaków, wskazując na dominujący zarobkowy charakter migracji oraz na coraz powszechniejsze migracje w celu łączenia rodzin i – dużo rzadsze – migracje edukacyjne. Wskazują też na znaczącą zmianę struktury migracji w okresie poakcesyjnym pod względem płci, wykształcenia, miejsca pochodzenia oraz wieku.

Pytanie, które zadawali sobie badacze migracji w Polsce od początku pojawienia się poakcesyjnej fali wyjazdów, dotyczyło trwałości emigracji po 2004 roku, w tym możliwości i czynników warunkujących migracje powrotne. Pytanie to stało się niezwykle aktualne w trakcie ogólnoswiatowego kryzysu ekonomicznego, który przyczynił się do decyzji wielu rodaków o zakończeniu pobytu za granicą i powrocie do ojczyzny. Fenomen **migracji powrotnych Polaków** w ostatnich latach

analizują w rozdziale poświęconym temu zjawisku Marta Anacka i Agnieszka Fihel. Przedstawiają one szacunki skali powrotów po 2004 roku, opracowane na podstawie polskich i europejskich danych statystycznych, jak również społeczno-demograficzną charakterystykę populacji powracających, w tym główne kraje pobytu i motywy decyzji o powrocie. W podsumowaniu swoich analiz autorki wskazują na niejednoznaczne saldo korzyści i kosztów związanych z migracjami powrotnymi. Masowa skala powrotów łączyłaby się z jednej strony z problemem reintegracji dużej liczby nowych pracowników na polskim rynku pracy, z drugiej zaś – z pozytywnym wpływem na niekorzystne zmiany w strukturze demograficznej populacji Polski, związane ze starzeniem się społeczeństwa.

W tekście *Demograficzne konsekwencje emigracji poakcesyjnej* Agnieszka Fihel i Brygida Solga rozpatrują zmianę stanu i struktury ludności Polski, jaka dokonała się pod wpływem migracji zagranicznych, a następnie analizują zmniejszenie się strumienia urodzeń oraz intensyfikację procesu starzenia się populacji. Za źródła informacji posłużyły autorkom wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011 oraz rejestr ludności PESEL, a także dane pochodzące z krajów docelowych polskiej emigracji. W analizie skutków demograficznych ujawniających się na poziomie regionalnym autorki zwracają uwagę na sytuację w województwie opolskim, które charakteryzuje się największym stosunkiem emigrantów do zamieszkałej w nim obecnie ludności.

**Ekonomiczne skutki migracji** przedstawiają Jan Brzozowski, Romuald Jończy i Paweł Kaczmarczyk. Analizują oni wpływ mobilności Polaków na krajowy rynek pracy w perspektywach krótko-, średnio- i długookresowej. Podejmują temat selektywnego odpływu kapitału ludzkiego, w szczególności migracji osób z wyższym wykształceniem oraz specjalistów medycznych, a także zagadnienia *brain drain* i *brain waste* w aspekcie emigracji i pozostania w kraju. Kolejnym obszarem konsekwencji ekonomicznych migracji poakcesyjnych, na który zwracają uwagę autorzy, jest wielkość transferu środków dewizowych do kraju oraz ich oddziaływanie na gospodarkę kraju i polskie regiony, a także wpływ migracji na sferę fiskalną i ubezpieczeniową.

Łukasz Krzyżowski, Krystyna Slany i Magdalena Ślusarczyk skupiają się na wątku, który od zapoczątkowania emigracji poakcesyjnej wzbudzał wiele dyskusji tak wśród badaczy migracji, jak i w mediach,

mianowicie na **wpływie współczesnych migracji na przemiany więzi społecznych, relacji w rodzinie i relacji międzygeneracyjnych**. Autorzy identyfikują i analizują wpływ wyjazdów za granicę na dezintegrację rodziny (rozwoły) i zmiany relacji opiekuńczych, w szczególności tych, które dotyczą opieki nad dziećmi. Zadania te przejmują coraz częściej dziadkowie zastępujący nieobecnych w kraju rodziców. Pojawiają się także nowe zjawiska, takie jak rodzina transnarodowa, funkcjonująca na co dzień ponad granicami państwowymi ze względu na czasową lub stałą emigrację jednego lub kilku członków rodziny, czy związki i małżeństwa mieszane z udziałem polskich migrantek i migrantów, które stają się coraz powszechniejszym modelem społecznych relacji. Autorzy zwracają także uwagę na zmiany w definiowaniu podstawowych pojęć, m.in. macierzyństwa czy rodziny, jakie zaszły w związku z masowymi procesami migracyjnymi i wielokulturowością. W tekście tym nie tylko podjęto ważny temat, ale również dokonano analizy danych statystycznych oraz wyników aktualnych badań (także własnych) oraz przyjrano się wpływowi migracji na relacje społeczne z wielu perspektyw, w tym migrantki-matki czy dziecka, które często są pomijane w badaniach procesów migracyjnych.

Innym tematem, także dosyć rzadko eksplorowanym w badaniach dotyczących polskich migrantów, jest związek między **migracjami a transferem jawnych i ukrytych komponentów kapitału ludzkiego**. Izabela Grabowska i Ewa Jaźwińska stawiają w swoim tekście pytanie, jak wyjazd za granicę wpływa na pozyskiwanie, rozwój i transfer tych komponentów kapitału ludzkiego, które same autorki określają jako „ukryte, podskórne, nieobserwowalne, nieoczywiste”. Wskazują, że pozyskanie „miękkiego” kapitału ludzkiego podczas pobytu i pracy za granicą (czyli praktycznych umiejętności, takich jak łatwość komunikacji, elastyczność i etyka pracy) jest kluczowe w przypadku polskich migrantów poakcesyjnych, zwłaszcza z uwagi na fakt, że wielu z nich pracuje poniżej swoich kwalifikacji formalnych. Czerpiąc z literatury oraz bazując na własnych badaniach, autorki analizują różne komponenty kapitału ludzkiego, nabywane przez migrantów w trakcie pobytu za granicą i transferowane między krajem wysyłającym a przyjmującym. Rozważają także możliwy wpływ nabytego kapitału ludzkiego na dalszą karierę zawodową po powrocie do Polski.

Jednym z częstych powodów migracji Polaków, jako nowych obywateli UE, stało się podjęcie studiów na zagranicznych uczelniach.

Po 2004 roku nastąpił dynamiczny wzrost liczby polskich studentów na uczelniach państw członkowskich. Najwięcej Polaków studiuje obecnie w Wielkiej Brytanii, Niemczech i we Francji. Temat wyjazdów edukacyjnych Polaków w kontekście europeizacji systemu edukacji wyższej podejmuje Katarzyna Andrejuk, skupiając uwagę na procesie oddolnej europeizacji (nabywania europejskiej tożsamości przez migrujących) oraz selektywności mobilnych studentów. W tekście zatytułowanym *Wychowywanie Europejczyków? Migracje edukacyjne Polaków do Wielkiej Brytanii w kontekście mobilności międzynarodowej studentów z Polski po 2004 roku*, opierając się na dostępnych danych oraz wynikach własnych badań prowadzonych wśród polskich studentów w Londynie, autorka wskazuje na ograniczony zasięg europeizacji, tak w wymiarze przestrzennym (migrujący studenci skupiają się głównie w wielkich metropoliach), jak i podmiotowym (migrujący studenci rekrutują się najczęściej z mobilnych rodzin, mają duże kompetencje językowe i wcześniejsze doświadczenia z wielokulturowością).

Krystian Heffner i Brygida Solga w tekście zatytułowanym *Zmieniająca się rola migracji zagranicznych w rozwoju regionów w Polsce* wskazują na istotne przekształcenia w przestrzennym wymiarze migracji w okresie poakcesyjnym. Zwracają uwagę na wyzwania stojące zarówno przed regionami o ugruntowanej tradycji odpływu migracyjnego i z dobrze rozwiniętymi sieciami powiązań migracyjnych, jak i przed tymi, które z masowymi migracjami zetknęły się dopiero po 2004 roku. Autorzy skupiają uwagę na regionalnym kontekście procesów migracyjnych oraz postulują rozwijanie takiej polityki migracyjnej, jaka uwzględniać będzie regionalne uwarunkowania tych procesów.

Kolejne trzy rozdziały monografii to studia przypadków, które odnoszą się do regionów charakterystycznych z punktu widzenia procesów migracyjnych w Polsce. Tę część otwiera tekst poświęcony **ekonomiczno-społecznym skutkom współczesnych migracji na przykładzie Śląska Opolskiego**, autorstwa Romualda Jończego, Roberta Rauzińskiego i Diany Rokity-Poskart. Autorzy przedstawiają w nim przebieg procesów migracji zagranicznych w tym regionie, zwracając uwagę na etniczny charakter migracji, silne tradycje wyjazdów zagranicznych oraz istotne zmiany strukturalne emigracji po 2004 roku. Określają skalę migracji stałej i czasowej w okresie przed- i poakcesyjnym oraz szeroko analizują konsekwencje emigracji zarobkowej z województwa opolskiego. W tym ostatnim obszarze zwracają uwagę na skutki

ekonomiczne oraz oddziaływanie migracji na regionalny rynek pracy, konsekwencje natury demograficznej oraz określone zmiany społeczne i kulturowe.

Temat **społecznych skutków migracji dla Podlasia** podejmuje Sylwia Urbańska w rozdziale poświęconym wschodniemu regionowi Polski. Z jednej strony jest on jednym z najsłabiej rozwiniętych regionów w kraju, z drugiej zaś – ma bardzo długą tradycję emigracyjną. Podlasie cechuje się zatem trudną sytuacją ekonomiczną i jednocześnie obecnością silnie rozwiniętych sieci migracyjnych, co skłania mieszkańców tego regionu do inicjacji lub kontynuowania procesów migracyjnych. Autorka zwraca uwagę, że do wyjazdów tradycyjnych (wpisanych od dawna w historię Podlasia) dołączył nowy typ migracji, mianowicie wyjazdy młodszego pokolenia, zwłaszcza kobiet. Przez nowych migrantów wyjazdy za granicę są postrzegane dwojako – jako konieczność, ale i szansa. Generalnie, mimo zdobytego wykształcenia osoby młode uważają, że mają nikłą szansę na zdobycie pracy w Polsce, i decydują się na wyjazd za granicę. W przypadku kobiet migracja odgrywa także rolę emancypacyjną, umożliwiając wyrwanie się z często patriarchalnych i konserwatywnych społeczności.

Kolejny region migracyjny analizuje Jan Brzozowski w tekście *Skutki regionalne i lokalne migracji – przypadek Małopolski*. Autor ukazuje w nim skalę migracji poakcesyjnych z tego regionu, kierunki wyjazdów oraz skład strumienia emigracyjnego. Szczególną uwagę poświęca migracjom powrotnym oraz problematyce wpływu migracji zagranicznych i reemigracji na rozwój regionalny w obszarze rynku pracy, przedsiębiorczości migrantów i zmian społecznych oraz kulturowych, które dokonują się pod wpływem mobilności zagranicznej. W tym rozdziale punktem wyjścia rozważań na temat skutków emigracji poakcesyjnej w województwie małopolskim są hipotezy „migracji rozgęszczającej i „pętli pułapki migracyjnej”.

Analiza społecznych skutków poakcesyjnej fali migracji, skupiona przede wszystkim na konsekwencjach masowych wyjazdów dla polskiego państwa i społeczeństwa oraz dla samych migrantów, pozostałaby niepełna bez uwzględnienia w niej wpływu na polską diasporę, czyli wielogeneracyjną populację Polaków osiadłych poza granicami ojczyzny. Temat ten podjął Michał P. Garapich, który jako członek polskiej diaspory w Wielkiej Brytanii naocznie obserwuje zmiany zachodzące w niej pod wpływem napływu rzesz nowych migrantów po 2004 roku.

W tekście zatytułowanym *Wpływ poakcesyjnych migracji na polską diasporę – zarys problematyki* autor zwraca uwagę na niezwykłą złożoność i kontekstualność zjawiska diaspory i jej tożsamości, a także na problemy pojawiające się w analizie wzajemnych relacji między grupami polskich migrantów pochodzących z różnych fal migracyjnych. Podejmuje również próbę przedstawienia wpływu migracji poakcesyjnych na formalne instytucje polonijne, przestrzeń publiczną i system reprezentacji na przykładzie trzech krajów: Wielkiej Brytanii, Niemiec i Włoch. Wcześniej istniała już w nich zorganizowana i liczna polska diaspora, lecz w ostatnim dziesięcioleciu stały się one celem masowego napływu polskich migrantów.

Monografię zamyka rozdział, w którym przedstawiono analizę **polityki migracyjnej Polski wobec najnowszej emigracji Polaków po 2004 roku**. Henryk Chałupczak, Grażyna Firlit-Fesnak, Magdalena Lesińska i Brygida Solga zwracają uwagę, że wejście Polski do UE nie tylko przyniosło masową falę wyjazdów, ale także okazało się kamieniem milowym w rozwoju polityki migracyjnej i przyczyniło się do wypracowania założeń doktrynalnych, struktury instytucjonalnej oraz praktycznych działań. Polityka migracyjna po 2004 roku była adresowana do obywateli polskich – zarówno migrantów potencjalnych (rozważających wyjazd z kraju), jak i realnych (już przebywających za granicą). Przedmiotem szczegółowych rozważań autorów są działania państwa podjęte wobec migracji powrotnych na poziomie centralnym i regionalnym, polityka społeczna oraz wzajemne powiązania między polityką społeczną, jako dziedziną polityki publicznej, a procesami migracyjnymi. Autorzy formułują wniosek, że choć działania państwa wobec migracji poakcesyjnej miały charakter reaktywny (były opracowywane w odpowiedzi na zachodzące procesy), to jednak ich skalę oraz treść należy ocenić pozytywnie w świetle ograniczonych możliwości wpływania przez państwo na przebieg procesów migracyjnych własnych obywateli, którzy korzystają ze swobody przepływu osób między państwami członkowskimi UE.

Z oczywistych względów monografia ta nie wyczerpuje całego bogactwa wątków i zagadnień związanych ze społecznymi skutkami migracji poakcesyjnych. Nie uwzględniono w niej zjawiska napływu cudzoziemców do Polski. Mając pełną świadomość istnienia wzajemnego powiązania i oddziaływania na siebie emigracji i imigracji, doszliśmy do wniosku, że niniejsza publikacja powinna dotyczyć

przede wszystkim konsekwencji odpływu z Polski, ponieważ wprowadzenie tematu napływu cudzoziemców mogłoby zmienić akcenty prezentowanych w niej analiz i utrudnić osiągnięcie zamierzonego celu. Imigracja jest wielowymiarowym i złożonym zjawiskiem, co w tym miejscu skazałoby nas na – siłą rzeczy – pobieżną analizę, która nie oddałaby jego istoty. Ze względu na niedostateczny stan wiedzy nie omówiono także niezwykle ważnego problemu zdrowia migrantów. Wśród tematów, które nie znalazły się w niniejszej monografii, należy także wymienić rolę Kościoła w migracji, rozwój duszpasterstwa migracyjnego oraz przemiany w praktykach religijnych w kontekście migracji poakcesyjnej.

Mimo upływu pierwszych 10 lat członkostwa Polski w strukturach UE migracje nadal wydają się Polakom atrakcyjne. Jednak u progu kolejnej dekady być może nie powinno się już określać tych wędrowek mianem „migracji poakcesyjnych”, ale po prostu trzeba je nazwać europejską mobilnością? Jest to w końcu naturalny proces społeczny, w którym Polska i Polacy uczestniczą od zawsze, czerpiąc z niego określone korzyści i ponosząc pewne straty.

Mamy nadzieję, iż przygotowana książka, dzięki wysiłkowi i wsparciu tak wielu badaczek i badaczy zajmujących się interesującą nas problematyką, będzie pomocna w nauczaniu demografii, ekonomii, socjologii, a także w prowadzeniu poszczególnych segmentów zajęć dydaktycznych w szeroko pojętych naukach humanistycznych, społecznych i ekonomicznych. Książka może stać się także swoistym drogowskazem, pomagającym w tworzeniu polityk publicznych, m.in. polityki migracyjnej, w społeczeństwie demokratycznym i obywatelskim.

Ufamy, że oddajemy w ręce Czytelników publikację aktualną, ciekawą i ważną, która przyczyni się do zdobycia nowej wiedzy o współczesnych procesach migracyjnych bądź do uzupełnienia wiedzy już posiadanej oraz będzie stanowić inspirację w dążeniu do lepszego ich zrozumienia.

# **Stan wiedzy w Polsce w zakresie współczesnych migracji zagranicznych, ze szczególnym uwzględnieniem badań migracji poakcesyjnych**

## **1. Wprowadzenie**

Dziesięć lat po rozszerzeniu Unii Europejskiej (UE) o Polskę i inne kraje Europy Środkowo-Wschodniej (EŚW) można podtrzymać tezę Mirjany Morokvasic (2004) o „zakorzenieniu w mobilności” (*settled in mobility*), zwłaszcza społeczeństwa polskiego, co sugeruje, że mobilność stała się immanentną cechą społeczną, którą interesują się przedstawiciele wielu dyscyplin naukowych. Stephen Castles, Hein de Haas i Mark J. Miller w piątej edycji *Age of Migration* (2013) pokazują, że migracje czasowe i cyrkulacyjne w pierwszym dziesięcioleciu XXI wieku osiągnęły punkt kulminacyjny i stały się bardziej płynne, mniej określone ze względu na nieograniczoność czasu pobytu w wielu miejscach docelowych. Nie da się ukryć, że począwszy od 2000 roku, problematyka migracji w obrębie różnych dyscyplin<sup>1</sup> przeżywa swoisty boom badawczy (parafrazując Stevena Vertoveca 2007<sup>2</sup>). Można nawet mówić, że tak silna obecność kwestii migracyjnych lokuje ten obszar studiów pomiędzy dyscyplinami (interdyscyplinarność/transdyscyplinarność), tworząc studia migracyjne, których wartością jest przyglądanie się problemom badawczym *per se*, a nie przez teoretyczne i metodologiczne okulary danej dyscypliny. W ostatniej dekadzie za przykład takiego podejścia należy uznać powstanie międzynarodowych, interdyscyplinarnych sieci badań migracyjnych, np. największej z nich: IMISCOE RN

---

<sup>1</sup> Dzisiaj mówi się o socjologii migracji, antropologii migracji, ekonomii migracji itd.

<sup>2</sup> Vertovec (2007) w swoim tekście odnosi się do boomu w antropologii migracji.

(Integration, Migration and Social Cohesion Research Network)<sup>3</sup>, ale także Metropolis, Migration Information Source, European Migration Network, European Urban Knowledge Network, Migration Policy Group. Do tej listy można również dodać raportowanie w ramach sieci SOPEMI-OECD, które jest najstarszą formą integracji międzynarodowych ekspertów migracyjnych różnych dyscyplin, powstała w XX wieku.

Przykładami boomu badań migracyjnych w obrębie określonych dyscyplin są komitety badań migracyjnych w międzynarodowych towarzystwach naukowych, takich jak European Sociological Association, International Sociological Association, International Anthropological Association. Pokazuje to wzrost znaczenia badań nad migracjami – głównie w Europie, ale także na świecie.

Celem tego rozdziału jest refleksja i przegląd stanu badań migracyjnych w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem okresu po wejściu Polski do UE w maju 2004 roku, w kontekście badań nad migracjami prowadzonych w Europie i na świecie. Rozdział składa się z czterech integralnie ze sobą powiązanych części. Pierwsza to wprowadzenie, w którym zakreślony został obszar badań i studiów migracyjnych, druga to przegląd stanu wiedzy w zakresie badań migracyjnych i integracyjnych w Europie i na świecie, trzecia to przegląd stanu wiedzy na temat badań nad migracjami w Polsce, zwłaszcza w okresie poakcesyjnym, na tle badań europejskich i globalnych. Ostatnia część jest poświęcona wyzwaniom i szansom badań migracyjnych w Polsce w relacji do bieżących dyskursów naukowych: (1) w sferze „poza etnicznymi okularami” (w roli paradygmatu metodologicznego); (2) „społeczeństwa postmigracyjnego” (w roli paradygmatu koncepcyjno-teoretycznego); oraz (3) realizowania badań migracyjnych na potrzeby „polityk opartych na wiedzy” (*evidence based policy*).

## **2. Stan wiedzy w zakresie badań migracyjnych i integracyjnych w Europie i na świecie**

W tej części rozdziału uwzględnionych zostanie kilka najważniejszych przeglądów badań migracyjnych: (1) Thomasa Faista, *Towards*

---

<sup>3</sup> Jeśli chodzi o polskie ośrodki badań migracyjnych, to Ośrodek Badań nad Migracjami Uniwersytetu Warszawskiego należy do IMISCOE RN od 2007 roku.

*a Political Sociology of Transnationalisation. The State of the Art in Migration Research* (2004); (2) Peggy Levitt, *Transnational Migration. Taking Stock and Future Directions* (2001); (3) Rinusa Penninx i współautorów (2008), *Migration and Integration in Europe. The State of Research*; (4) przygotowane w 2007 roku dla OECD opracowanie: *Gaining from Migration. Towards a New Mobility System* (Dayton-Johnson i in. 2007). Same tytuły tych przeglądów badań poświęconych migracjom sugerują co najmniej trzy perspektywy: perspektywę kraju przyjmującego, perspektywę ponadnarodową Unii Europejskiej oraz perspektywę transnarodową. Warto też zauważyć, że w światowym przeglądzie badań migracyjnych jest niedobór analiz uwzględniających perspektywę krajów wysyłających. W Europie taką próbę podjęli w tym samym czasie uczeni z Albanii (Vulnettari 2007) i Polski (Kicinger, Weinart 2007)<sup>4</sup>.

Problematyka obecności migrantów w społeczeństwach przyjmujących i zmiany w ich postrzeganiu – jako nie tylko pracowników, ale też aktywnych uczestników życia społecznego: miast, sąsiedztw, szkół, miejsc użyteczności publicznej itd. – oraz intensywność transnarodowych kontaktów migrantów dominują we współczesnych studiach migracyjnych, jeśli ujmie się je globalnie.

Levitt (2001) i Faist (2004) pokazują rosnące znaczenie badań nad przestrzenią transnarodową w różnych częściach świata: Levitt w przypadku migracji do USA, Faist w przypadku migracji europejskich, które wpisują się w szerszą perspektywę badań nad procesami globalizacyjnymi. Oboje mówią, że od lat 90. XX wieku nastąpiło przesunięcie paradygmatu w badaniach migracyjnych – od paradygmatu skoncentrowanego na jednej z perspektyw: państwa przyjmującego, w mniejszym stopniu państwa wysyłającego, do koncentracji na przestrzeni pomiędzy nimi. Sugeruje to także zmianę podejścia do badań nad migracjami powrotnymi, które również stają się płynne, zawieszane między miejscem przyjmującym a wysyłającym, nie oznaczają już ruchów z punktu A do punktu B i powrotu do A. Faist zwraca uwagę, że transnarodowość nie jest zjawiskiem nowym. O istocie więzi transnarodowych pisali już William I. Thomas i Florian Znaniecki (1976, wyd. oryg. 1918–1922). Zmieniły się tylko techniki podtrzymywania transnarodowych więzi. Dzisiaj kontakty transnarodowe są dużo

<sup>4</sup> Oba opracowania powstały z inspiracji IMISCOE RN.

bardziej intensywne, a telefony komórkowe i Skype stały się „klejem, spoiwem transnarodowości” (Vertovec 2012). Według Faista kolejna faza w badaniach nad transnarodowością odnosi się do konceptualizacji oraz pomiaru transnarodowości i obejmuje okres od połowy lat 90. XX wieku, przy czym w ujęciu socjologicznym okres ten wiązał się z badaniami transnarodowych społeczności, praktyk życia codziennego migrantów, a w ujęciu nauk politycznych – z badaniami nad aktywnością rządów państw wysyłających w odniesieniu do diaspory czy partycypacją polityczną migrantów w miejscach przyjmujących. Faist (2004: 335) zauważa, że w porównaniu z analizami praktyk transnarodowych migrantów sfera polityczna nie doczekała się jeszcze podobnie szerokiej i systematycznej refleksji naukowej. Ostatnią fazę badań nad transnarodowością Faist widzi w studiach nad relacjami między władzą państwa, *demos* i terytorium państwa, które odnosi do „kurczenia się przestrzeni społecznej”. Faist (2000) twierdzi, że nie ma jednej spójnej teorii transnarodowości, a przestrzenie przepływów powinny być badane z różnych perspektyw, przy wykorzystaniu dostępnego różnorodnego instrumentarium metodologicznego.

W swoim przeglądzie badań migracyjnych Faist (2004) koncentruje się na poziomie makro i mezo, czyli na perspektywie państwa, narodu, terytorium, transnarodowości, a także na ujęciu politologicznym. Z kolei Levitt (2001) odnosi się do poziomu mikro, a więc do praktyk, działań i strategii transnarodowych migrantów.

Levitt (2001) zajmuje się zarówno indywidualnymi, jak i zinstytucjonalizowanymi formami transnarodowości migrantów: od praktyk życia codziennego, poprzez relacje społeczne, budowanie więzi, do zorganizowanych form życia społecznego, religijnego, które sprzyjają utrzymywaniu transnarodowych praktyk w instytucjonalnych ramach. W swoim przeglądzie stanu badań nad transnarodowością autorka zauważa, że zainteresowanie badaczy tą problematyką jest bardzo duże<sup>5</sup>. Twierdzi jednak, że w badaniach tego obszaru za dużo uwagi poświęca się zmianie społecznej, postrzeganej jako efekt transnarodowych praktyk, a za mało – procesualności transnarodowych przestrzeni społecznych.

---

<sup>5</sup> W tym celu powstało międzynarodowe czasopismo naukowe *Global Networks*, które bardzo szybko stało się jednym z 10 najważniejszych czasopism w studiach migracyjnych na świecie.

Dokonując przeglądu badań migracyjnych i integracyjnych, Rinus Penninx i współautorzy (2008)<sup>6</sup> koncentrują się na perspektywie państwa przyjmującego i na poziomie ponadnarodowym UE, a punktem wyjścia są dla nich zmieniające się wzorce mobilności międzynarodowej, ich większa różnorodność (*super-diversity*, zob. Vertovec 2007) oraz „nowa geografia mobilności”, zwłaszcza po rozszerzeniu UE w 2004 roku. Autorzy zauważają również zmiany w podejściu do polityk migracyjnych i integracyjnych w państwach przyjmujących oraz na poziomie ponadnarodowym UE. Nasilenie zróżnicowanych form migracji spowodowało, że społeczeństwa przyjmujące zaczęły sięgać po bardziej zróżnicowane instrumenty polityk migracyjnych i integracyjnych, które odnoszą się do zarządzania migracją i tworzenia prawa w tym zakresie. Wobec nasilenia i zróżnicowania strumieni migracyjnych zaczęły się także zmieniać postawy społeczne wobec nadawania obywatelstwa i dostępu do systemów zabezpieczeń społecznych. Autorzy zauważają, że począwszy od lat 90. XX wieku, zwłaszcza od czasu nasilonego rozwoju polityk i instrumentów UE w tym zakresie, nastąpił rozwój międzynarodowych badań migracyjnych, który charakteryzuje się: (1) rosnącą liczbą badaczy i instytutów naukowych zajmujących się migracjami; (2) wzrostem liczby produktów naukowych: książek, raportów, repozytoriów danych, systemów ich gromadzenia; (3) wzrostem liczby badań migracyjnych sterowanych przez instytucje finansujące te badania (przodują badania *policy-driven*; badania podstawowe pozostają w tyle, choć niedawne inicjatywy, np. NORFACE, sprzyjają finansowaniu także badań podstawowych); (4) rozszerzającymi się możliwościami komunikowania i promocji wyników badań na międzynarodowych forach naukowych, np. wspomnianych i wymienionych we wprowadzeniu forach międzynarodowych sieci badawczych oraz w komitetach międzynarodowych organizacji naukowych. Autorzy wymieniają kilka najważniejszych obszarów tematycznych, na których – ich zdaniem – koncentrują się współczesne badania migracyjne: międzynarodowe przepływy migracyjne i regulacje,

---

<sup>6</sup> Rinus Penninx założył sieć IMISCOE i do kwietnia 2014 roku ją koordynował. Do stanu badań migracyjnych i integracyjnych odniósł się również w swoim wykładzie pojętnym na zakończenie kariery naukowej: *Research on Migration and Integration in Europe: Achievements and Lessons*, który wygłosił na Uniwersytecie Amsterdamskim 29 sierpnia 2012 roku.

migracje i rozwój, praca migrantów, przedsiębiorczość i integracja ekonomiczna, społeczna integracja migrantów (zwłaszcza na poziomie lokalnym), zróżnicowania kulturowe, religijne i językowe w Europie, tożsamość, uczestnictwo w życiu społecznym, relacje międzyetniczne i różnorodność, czas, pokolenia i płeć w migracjach, wielopoziomowe zarządzanie migracjami. Zauważają też, że w obecnych badaniach migracyjnych brakuje systematycznych badań porównawczych, które miałyby charakter badań interdyscyplinarnych, integrujących różne poziomy analizy (Penninx i in. 2008).

Przegląd zaproponowany przez Jeffa Daytona-Johnsona i współautorów dla OECD (2007) to przedstawienie analiz z zakresu polityki migracyjnej, które łączą się z nowym spojrzeniem na migracje w XXI wieku, zwracającym uwagę na relacje między krajami wysyłającymi a krajami przyjmującymi. Autorzy stwierdzają, że polityka migracyjna nie powinna się odnosić do kierunku migracji – imigracyjna, emigracyjna – ale powinna zmierzać do budowania systemu mobilności międzynarodowej, w którym uwzględnia się zarówno kraj przyjmujący, jak i wysyłający. Wyróżniają też kilka najważniejszych obszarów tematycznych, w których tworzenie polityk migracyjnych opartych na wiedzy wydaje się szczególnie znaczące. Te obszary to: (1) nowe spojrzenie na migrację w XXI wieku jako na szeroko rozumianą mobilność; (2) dostęp migrantów do rynków pracy; (3) migracje i rozwój z uwzględnieniem powiązań między krajem wysyłającym a przyjmującym; (4) działalność instytucji wspierających diasporę; (5) integracja migrantów – zarówno społeczno-kulturowa, jak i ekonomiczna – oznaczająca sprawiedliwe zasady dostępu i możliwości funkcjonowania na rynkach pracy krajów przyjmujących.

W kontekście tego omówienia prac, które są przeglądami stanów badań migracyjnych, warto jednak za Abdalmalekiem Sayadem (1999) przypomnieć, że badania migracyjne powinny się zaczynać od studiów miejsca wysyłającego, jego struktury i problemów, a nie od miejsca przyjmującego. W ujęciu Sayada, a za nim Pierre’a Bourdieu i Loïca Wacquant (2000), migracja jest produktem procesów historycznych i relacji dominacji władzy pomiędzy państwami, które migrant w sposób raczej nieprzemyślany reasumuje w swoich strategiach działania i doświadczeniach. Migracja, podobnie jak każdy inny proces społeczny, wymaga społecznego, zbiorowego powielania (Bourdieu, Wacquant 2000). Takie podejście daje badaczom możliwość spojrzenia na relacje

między różnymi poziomami: obywatelem, państwem i narodem. Te argumenty pokazują znaczenie badań migracyjnych z punktu widzenia państwa wysyłającego, a w ostatnim dziesięcioleciu jednym z takich kluczowych państw jest w kontekście europejskim Polska. Taki stan rzeczy powoduje, że perspektywa badań migracyjnych w Polsce narzuca się samoistnie.

### **3. Badania migracyjne w Polsce w kontekście badań w Europie i na świecie, ze szczególnym uwzględnieniem badań nad migracjami poakcesyjnymi**

W Polsce od 1989 roku badania migracyjne mają charakter inter- i transdyscyplinarny oraz wpisują się w szerokie spektrum badań nad zmieniającym się społeczeństwem. Perspektywa migracyjna, jako jedno z wielu ujęć badawczych, umożliwiła i nadal umożliwia eksplorowanie wielowymiarowych zmian społecznych, politycznych, gospodarczych i kulturowych w Polsce (Kicinger, Weiner 2007). To podejście jest również kontynuowane po wejściu Polski do UE 1 maja 2004 roku.

Badania migracyjne w Polsce, podobnie jak badania w Europie (o czym pisali Penninx i in. 2008) pozostają pod wpływem przede wszystkim jawnych i ukrytych agend instytucji finansujących badania (Iglicka 2007; Okólski 2009). Obecnie są to przede wszystkim Komisja Europejska oraz instytucje narodowe, które dysponują funduszami, głównie unijnymi (albo Europejskiego Obszaru Gospodarczego, EOG). Mamy zatem do czynienia z badaniami zamawianymi (*commissioned research*), które dominują nad badaniami podstawowymi w zakresie badań migracyjnych, choć możliwości finansowania badań w Polsce, np. ze źródeł Narodowego Centrum Nauki (NCN), oraz udziału w projektach o charakterze badań podstawowych (*fundamental research*), takich jak NORFACE (w przypadku polskich badaczy najczęściej na zasadzie podwykonawstwa), sprzyjają rozwojowi migracyjnych badań podstawowych.

Badania migracyjne w Polsce po akcesji są kontynuacją badań podejmowanych przed rozszerzeniem UE. Różnice dotyczą intensyfikacji badań dotyczących odpływu Polaków, cyrkulacji i migracji powrotnych w obliczu swobody podejmowania zatrudnienia w innych krajach

unijnych. Zwiększenie, zwłaszcza po akcesji, możliwości finansowania badań nad migracjami Polaków spowodowało wzrost zainteresowania przedstawicieli nauk społecznych i humanistycznych tą problematyką. W miarę upływu czasu od wejścia Polski do UE i wraz z rosnącą, przynajmniej do początku globalnego kryzysu gospodarczego, czyli do lat 2007–2008, dynamiką i skalą odpływu z Polski, rośnie nie tylko intensywność, ale również stopień zaawansowania podejmowanej problematyki badań migracyjnych: od prowadzonych w początkowym okresie po akcesji badań na temat struktury migracji i podejmowanych prób oszacowania skali odpływu, identyfikacji i analizy nowych form w odniesieniu do starych form migracji, analizy starych i nowych trendów migracyjnych, poprzez badania strategii migrantów, praktyk transnarodowych (w tym także funkcjonowania rodzin transnarodowych), sieci migranckich, badań nad relacjami starej i nowej Polonii w miejscach przyjmujących, badań nad migracjami powrotnymi (charakter powrotów, reintegracja społeczna i ekonomiczna powracających), migracjami ze wsi, migracjami młodzieży, do realizowanych w późniejszym okresie badań dotyczących problemów związanych z oddziaływaniem migracji na tożsamość migrantów czy rolę migracji w życiu zawodowym, a także odniesienie się do transferu kapitałów poprzez migracje (materialnych i niematerialnych), inkluzji politycznej migrantów w krajach przyjmujących oraz badania efektów społecznych, demograficznych i ekonomicznych odpływu migrantów z Polski.

Siłą rzeczy, perspektywa badawcza kraju wysyłającego – w tym przypadku Polski – jest nieco inna niż kraju przyjmującego i koncentruje się zazwyczaj na analizie różnych aspektów przepływów i zasobów migracyjnych, form i strategii migracyjnych, sieci migranckich oraz różnorodnych efektów migracyjnych dla kraju pochodzenia migrantów. Jednak zgromadzona wiedza na temat lokalizacji wysyłających może przyczyniać się również do tworzenia zasobu wiedzy migracyjnej na poziomie ponadnarodowym, np. na poziomie UE lub EOG. Ta część rozdziału będzie poświęcona, prawie wyłącznie, perspektywie kraju wysyłającego, czyli Polsce.

Zostaną tu przedstawione trzy kategorie analizy stanu badań migracyjnych w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem migracji poakcesyjnych: (1) zakres merytoryczny (obszary problemowe); (2) podejście badawcze oraz (3) charakter pozyskiwanych danych migracyjnych.

W odniesieniu do zakresu merytorycznego stan wiedzy w Polsce na temat współczesnych migracji zagranicznych (ze szczególnym

uwzględnieniem badań migracji poakcesyjnych) można ogólnie podzielić na kilka transdyscyplinarnych obszarów tematycznych, grupujących się w dwóch kategoriach: (1) badań nad procesami migracyjnymi z perspektywy kraju wysyłającego, oraz (2) badań nad formami, profilami i zasobami migrantów z Polski. Dalszy katalog zagadnień problemowych poruszanych w polskich studiach migracyjnych po akcesji Polski do UE nie jest ani kompletny, ani wyczerpujący. Stanowi jedynie egzemplifikację obszarów badawczych, a odniesienia do literatury mają wyłącznie charakter ilustracyjny.

Należy dodać, że badania migracyjne w Polsce – także dzięki uczestnictwu ośrodków badawczych w międzynarodowych konsorcjach badawczych (do których dostęp zwiększył się po akcesji) – odbywają się z uwzględnieniem międzynarodowego zasobu wiedzy koncepcyjnej i teoretycznej oraz dyskursu naukowego prowadzonego w danym zakresie.

### **3.1. Zakres merytoryczny (obszary problemowe) poakcesyjnych badań migracyjnych w Polsce**

#### **3.1.1. Badania nad procesami migracyjnymi z perspektywy kraju wysyłającego**

Badania nad procesami migracyjnymi w Polsce obejmują całe spektrum zagadnień: od „fotografii” odpływu z Polski, poprzez analizy dynamiki tego odpływu, do rozważania pogłębianych zagadnień, takich jak społeczno-demograficzne i ekonomiczne efekty migracji. Główne obszary problemowe prowadzonych w Polsce badań nad strukturą i procesualnością odpływu to:

- 1) Charakterystyka i analiza struktury odpływu z Polski na tle populacji niemigrującej, co obejmuje również selektywność migracji (np. Anacka, Okólski 2010; Grabowska-Lusińska, Okólski 2009) oraz w odniesieniu do struktury migracji sprzed akcesji, zarówno w ujęciach ogólnopolskich, regionalnych, jak i lokalnych (np. Jończy 2006, 2008, 2010; Kaczmarczyk 2008; Kaczmarczyk, Lesińska 2012).
- 2) Analiza dynamiki trendów migracyjnych w odniesieniu do trendów sprzed akcesji Polski do UE zarówno w ujęciach ogólnopolskich, regionalnych, jak i lokalnych (np. Grabowska-Lusińska, Okólski 2009; Kaczmarczyk 2010; Fihel 2011 – dla SOPEMI; Kaczmarczyk 2014 – dla SOPEMI, a także poprzednie raporty).